

м. Страсбург, 18 грудня 2008 року

КРЄС (2008) Висновок № 11

**КОНСУЛЬТАТИВНА РАДА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СУДДІВ
(КРЄС)**

**ВИСНОВОК № 11 (2008)
Консультативної ради європейських суддів
до уваги Комітету міністрів Ради Європи
про якість судових рішень**

ЗАГАЛЬНИЙ ВСТУП

1. Якість правосуддя є об'єктом постійної та давньої уваги Ради Європи, що закріплено, зокрема, у конвенціях, резолюціях та рекомендаціях, прийнятих під егідою Ради Європи стосовно шляхів покращення доступу до правосуддя, удосконалення та спрощення судових процедур, зменшення навантаження на суди та зосередження уваги суддів на їхній суто професійній діяльності¹.

2. У цьому контексті та відповідно до завдань своєї діяльності КРЄС вирішила присвятити Висновок № 11 питанню якості судових рішень, що є основною складовою забезпечення якості судочинства.

3. Чіткі вмотивованість та обґрунтування є основними вимогами до судових рішень та важливим елементом права на справедливий суд. Наприклад, стаття 6 Європейської конвенції з прав людини (далі — Конвенція) вимагає, щоб держави створили незалежні та неупереджені суди та сприяли запровадженню ефективних судових процедур. Виконання цього обов'язку набуває реального значення, коли суддям надається дієва можливість здійснювати правосуддя справедливо й належним чином, на підставі їхніх висновків щодо фактів і права та задля блага громадян. Судове рішення високої якості — це рішення, яке досягає правильного результату, наскільки це дозволяють надані судді матеріали, у справедливий, швидкий, зрозумілий та однозначний спосіб.

4. Беручи до уваги викладене вище, КРЄС зазначає, що незалежність суддів повинна розглядатися як право громадян. У Висновку № 1 (2001) КРЄС стверджує, що незалежність суддів «є прерогативою чи привілеєм, що надається не на користь власних інтересів суддів, а для забезпечення верховенства права та в інтересах тих осіб, які прагнуть та очікують правосуддя». У своїх Висновках, починаючи з 2001 року, КРЄС надала багато пропозицій щодо того, як кожна судова система може не тільки гарантувати користувачам судових послуг право доступу до суду, а й також, через якість ухвалених судових рішень, забезпечити, щоб громадяни мали довіру до результатів судового процесу².

¹ Усі документи з цих питань розкривають сутність підходу Ради Європи стосовно вимог до якості правосуддя: «З точки зору Ради Європи визначення якості не повинно зосереджуватися на окремому рішенні; будучи частиною всебічного підходу, подібне визначення залежить від якості судової системи, яка включає суддів, адвокатів та працівників апарату суду, а також від якості судового процесу та ухвалення рішень. Тому Рада Європи рекомендує, щоб зусилля щодо поліпшення ситуації зосереджувалися на кожному з цих аспектів» (неофіційний переклад, Жан-Поль Жан, колоквиум «Якість судових рішень», який проводився 8 та 9 березня 2007 року факультетом права та соціальних наук Університету Пуатьє, — див. «Дослідження Європейської комісії з ефективності правосуддя», № 4).

² Див. також висновки Конференції з якості судових рішень, проведеної Верховним Судом Естонії в Тарту (18 червня 2008 року) за участі представників суддівського корпусу Естонії та робочої групи КРЄС.

5. Цей Висновок не ставить за мету переглянути основний принцип, відповідно до якого істинна оцінка якості кожного рішення повинна здійснюватися тільки через використання устанавленого законом права на оскарження судових рішень. Цей принцип є ключовим наслідком конституційної гарантії незалежності суддів, яка розглядається як одна з основних характеристик верховенства права в демократичному суспільстві.

6. КРЄС вважає, що судді, завданням яких є ухвалювати якісні рішення, перебувають у найвигіднішому становищі, щоб ініціювати обговорення питання якості судових рішень та визначити фактори, що впливають на якість рішень, і умови оцінювання якості рішень.

7. Судове рішення повинно відповідати низці вимог, щодо яких можна визначити деякі загальні принципи незалежно від особливостей окремих судових систем та судової практики в різних державах. Відправною точкою є те, що метою судового рішення є не тільки розв'язання певного спору через надання сторонам правової визначеності, але часто також встановлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну злагоду.

8. Звіт пані Марії Джуліани Чівініні, підготовлений на підставі відповідей членів КРЄС на опитування³, свідчить про те, що в країнах існує велика кількість різноманітних підходів до оцінювання та поліпшення якості судових рішень. У звіті також наголошується, що хоча процедури оцінювання якості залежать від конкретних традицій кожної правової системи, усі держави, тим не менш, однаковою мірою прагнуть покращувати умови, за яких судді мають ухвалювати рішення.

9. Термін «судове рішення» в цьому Висновку розуміється як остаточна резолюція стосовно спору, яка вирішує конкретну справу або питання та ухвалюється незалежним і неупередженим судом відповідно до статті 6 Конвенції та включає:

- рішення, винесені з цивільних, соціальних, кримінальних та більшості адміністративних питань;
- рішення, винесені судами першої та апеляційної інстанцій, верховними судами, а також конституційними судами;
- проміжні рішення;
- остаточні рішення;
- рішення чи ухвали, прийняті судом у складі колегії суддів або суддею одноособово;
- рішення з можливістю чи без можливості надання окремої думки;
- рішення, винесені професійними чи непрофесійними суддями або судами у змішаному складі (*échevinage*).

³ Див. опитування щодо якості судових рішень та відповіді на нього на веб-сайті КРЄС: www.coe.int/ccje.

ЧАСТИНА I. ФАКТОРИ ЯКОСТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ

А. Зовнішнє середовище: законодавство та економічний і соціальний контексти

10. Якість судового рішення залежить не тільки від окремого судді, а й від певної низки змінних чинників, що є зовнішніми до процесу адміністрування правосуддя, — якості законодавства, достатності ресурсів, наданих системі правосуддя, та якості освіти правової підготовки.

1. Законодавство

11. Судові рішення насамперед ґрунтуються на законах, прийнятих законодавчими органами, а в системах загального права — на праві та принципах, встановлених судовим прецедентом. Ці джерела права не тільки визначають, які права мають користувачі системи правосуддя та яка поведінка карається кримінальним законом, а й установлюють процедурні рамки ухвалення судових рішень. Таким чином, вибір, зроблений законодавцями, впливає на категорії та обсяги справ, що надходять до суду, а також на процесуальний порядок їх розгляду. Якість судових рішень може залежати від занадто частих змін законодавства, від недосконалого або нечіткого формулювання положень законів, а також від дефектів процесуального законодавства.

12. Тому КРЄС вважає бажаним, щоб національні парламенти оцінювали й контролювали вплив чинного законодавства й законопроектів на систему правосуддя та передбачали відповідні перехідні та процедурні положення, які дозволятимуть суддям вводити їх у дію, ухвалюючи судові рішення високої якості. Законодавець повинен забезпечувати, щоб законодавство було зрозумілим та простим у застосуванні, а також відповідало Конвенції. Задля вдосконалення тлумачення права підготовчі документи, пов'язані із законопроектною роботою, повинні бути доступні та написані зрозумілою мовою. Будь-який законопроект, що стосується відправлення правосуддя та процесуального законодавства, повинен бути предметом розгляду судової ради або еквівалентного органу до обговорення цього законопроекту в парламенті.

13. Щоб досягти якості рішень у спосіб, який є пропорційним до інтересів у справі, судді повинні функціонувати в рамках законодавства та процесуальних вимог, які дозволяли б їм вільно діяти та розпоряджатися, наприклад, ресурсом часу, необхідним для належного розгляду справи. КРЄС посилається на обговорення «управління судовими справами» у Висновку № 6 (2004)⁴.

⁴Щодо саме процесуальних законів КРЄС хотіла б звернутися до Висновку № 6 (2004), у якому рекомендувала, з метою гарантування ухвалення якісних судових рішень у розумні строки, приймати законодавчі акти з урахуванням оптимального балансу між тривалістю судового процесу та засобами альтернативного вирішення спорів, переговорами щодо досягнення угод про визнання вини, спрощеними, прискореними і скороченими

2. Ресурси

14. Якість судових рішень напряму залежить від обсягу фінансування судової системи. Суди не можуть ефективно функціонувати без належних людських та матеріальних ресурсів. Адекватна суддівська винагорода є необхідною для захисту від тиску на суддів при прийнятті рішення та на їхню поведінку загалом⁵, а також забезпечує прийняття до суддівського корпусу найкращих кандидатів. Допомога штату кваліфікованих судових секретарів та помічників суддів, які мають звільнити суддів від рутинної роботи та готувати документи, може, очевидно, сприяти покращенню якості судових рішень. Якщо таких ресурсів не вистачає, ефективна робота судової системи досягнення високоякісного результату будуть неможливими⁶.

3. Суб'єкти судової системи та правова підготовка

15. Навіть якщо розглядати тільки суб'єктів усередині судової системи, якість функціонування останньої однозначно залежить від взаємодії багатьох осіб в її рамках: поліції, прокурорів, адвокатів, судових секретарів, присяжних, там де вони існують, та інших. Суддя є тільки однією ланкою в ланцюжку цих суб'єктів, і не обов'язково навіть останньою, оскільки етап виконання судового рішення є нарівно важливим. Навіть якщо зосередитися виключно на якості судових рішень, із зазначеного вище випливає, що виконання суддями своїх обов'язків є, хоч і центральним, але не єдиним чинником, який зумовлює ухвалення якісних судових рішень.

16. Якість судового рішення залежить, серед інших чинників, і від якості правової підготовки фахівців усіх юридичних професій, які задіяні в провадженні. Тому КРЄС хоче наголосити на значенні юридичної освіти та правової підготовки загалом.

17. Це означає, зокрема для суддів, що повинна існувати високоякісна правова підготовка на самому початку професійної юридичної кар'єри⁷ та програма постійного підвищення кваліфікації для підтримання й удосконалення професійних навичок. Ця підготовка повинна надавати суддям не тільки вміння, необхідні для впровадження змін у національному й міжнародному законодавстві та правових принципах, але й сприяти розвитку інших додаткових навичок та знань із неюридичних питань, щоб судді мали добрі фонові знання та усвідомлювали проблеми, які їм доводиться вирішувати.

18. Судді також повинні пройти підготовку з питань етики та навичок спілкування, що допоможе їм взаємодіяти зі сторонами процесу, громадськістю і пресою. Особливу увагу при проведенні навчання слід

процедурами, а також процесуальними правами сторін тощо. Крім того, повинно бути передбачено фінансування альтернативного вирішення спорів.

⁵ Див. Висновок КРЄС № 1 (2001), п. 61.

⁶ Див. Висновок КРЄС № 2 (2001).

⁷ Див. Висновок КРЄС № 4 (2003).

приділити вдосконаленню організаційних навичок у сфері підготовки судових справ до розгляду та ефективного управління ними під час розгляду (наприклад, використання інформаційних технологій, управління справами, методи роботи, техніка написання судових рішень — включно з методологічними рекомендаціями та загальними зразками типових рішень, залишаючи, однак, суддям певну свободу вибору свого індивідуального стилю). Усе це спрямовано на забезпечення розгляду справ у суді без зволікань чи проходження зайвих стадій⁸.

19. Крім того, голови судів повинні пройти навчання з питань управління людськими ресурсами і стратегічного планування з метою регулювання та управління проходження справ, а також ефективного планування й використання бюджетних та фінансових ресурсів. Адміністративні працівники та помічники суддів повинні пройти спеціальне навчання щодо підготовки слухань, забезпечення належного проходження справ (наприклад, стосовно використання інформаційних технологій, планування та техніки діловодства, написання проектів рішень, курси з іноземних мов, щодо спілкування зі сторонами процесу, громадськістю, дослідження з питань права). Це допоможе звільнити суддів від адміністративної та технічної роботи й дозволить їм зосередити свої зусилля на інтелектуальних аспектах, управлінні судовим процесом і на прийнятті рішень.

В. Внутрішнє середовище: професійність, процесуальні правила, розгляд справи та ухвалення рішення

20. Якість судових рішень також залежить від внутрішніх факторів, таких як професійність суддів, судові процедури, управління судовими справами, судові слухання, а також складових, які є невід'ємною частиною рішення.

1. Професійність судді

21. Професійність суддів є головною гарантією високої якості судових рішень. Професійність вимагає високого рівня правової підготовки суддів згідно з принципами, визначеними КРЕС у Висновках № 4 (2003) та № 9 (2006), а також формування культури незалежності, етики та деонтології відповідно до Висновків № 1 (2001) та № 3 (2002).

22. Для ухвалення судового рішення може виявитися необхідним не лише враховувати відповідні правові положення, а й брати до уваги неюридичні поняття та реалії, які стосуються контексту спору, наприклад, етичні, соціальні чи економічні міркування. Це вимагає від судді усвідомлення наявності подібних міркувань при вирішенні справи.

23. Процедури оцінювання діяльності суддів чи надання відповідних рекомендацій з боку керівних органів судової системи здатні поліпшити компетентність суддів та якість судових рішень.

⁸ Серед суддів можна розповсюджувати брошури, аналіз кращих або невідповідних практик на прикладі конкретних справ, типові зразки написання судових рішень, а також методичні посібники, статистичну та фактичну інформацію, посібники для суддів, розроблені для навчальних цілей.

2. Судовий процес та управління справами

24. З метою покращення якості судових рішень, що буде позитивно сприйнято як сторонами спору, так і суспільством, судовий процес повинен бути зрозумілим, прозорим та відповідати вимогам Конвенції.

25. Однак лише наявності процесуальних норм, які відповідають цим вимогам, недостатньо. КРЄС вважає, що суддя повинен уміти організувати та проводити судовий процес активно й чітко. Належний хід процесу сприяє якості остаточного результату — ухваленого рішення⁹.

26. Ухвалення рішення в розумні строки відповідно до статті 6 Конвенції також можна вважати важливим елементом його якості. Проте можливе виникнення суперечностей між швидкістю проведення судового слухання та іншими факторами щодо якості, пов'язаними з правом на справедливий суд, яке гарантується статтею 6 Конвенції. Оскільки важливо забезпечувати соціальну злагоду та правову визначеність, то, попри очевидну необхідність враховувати строки розгляду справ, слід також зважати й на інші фактори. КРЄС вважає доречним звернутися до Висновку № 6 (2004), у якому підкреслюється, що «якість» судочинства не можна ототожнювати з простою «продуктивністю». Якісний підхід повинен також брати до уваги здатність судової системи відповідати вимогам, які до неї висуваються, з урахуванням загальних цілей системи, серед яких швидкість справи судової процедури є лише одним з елементів.

27. У деяких країнах визначено типові зразки кращих практик управління справами та проведення слухань по справі. Подібні ініціативи слід заохочувати задля поширення зазначених практик та їхнього дотримання кожним суддею.

28. Слід також наголосити на важливості консультацій між суддями, під час яких вони можуть обмінюватися інформацією та досвідом. Це дає змогу суддям обговорювати досвід управління справами та знаходити шляхи подолання труднощів, пов'язаних із застосуванням правових принципів, включно з питанням можливих колізій судової практики.

3. Судові слухання

29. Судові слухання мають відповідати всім вимогам Конвенції, що гарантуватиме сторонам та суспільству дотримання мінімальних стандартів належним чином проведеного і справедливого судового процесу. Належний хід розгляду справи в судовому засіданні безпосередньо впливатиме на розуміння і сприйняття сторонами та суспільством ухваленого остаточного рішення. Це також повинно забезпечити суддю всіма складовими, необхідними для належної оцінки справи. Отже, належний розгляд справи в суді вирішальним чином позначається на якості судового рішення. Слухання

⁹ У Висновку № 6 (2004), деталізуючи принципи, викладені в Рекомендації № (84) 5, КРЄС підкреслила важливість активної ролі судді в керуванні ходом цивільного провадження (див., зокрема, пункти 90–102 та 126).

справи повинні проводитися щоразу, коли цього вимагає практика Європейського суду з прав людини.

30. Прозорі та відкриті судові слухання, а також дотримання принципів змагальності та рівності сторін є необхідними передумовами сприйняття судового рішення як належного сторонами по справі і громадськістю в цілому.

4. Невід’ємні складові судового рішення

31. Щоб мати ознаки високої якості, судові рішення повинно сприйматися сторонами по справі та суспільством у цілому як результат правильного застосування юридичних норм, справедливого судового процесу та належної оцінки фактів, а також як таке, що може бути ефективно виконаним. Лише в цьому випадку сторони будуть упевнені, що їхню справу було розглянуто й вирішено належним чином, а громадськість сприйме ухвалене рішення як фактор відновлення суспільної злагоди. Для досягнення цих цілей слід виконати низку вимог.

a. Зрозумілість

32. Усі судові рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою й простою мовою — це необхідна передумова розуміння рішення сторонами та громадськістю. Для цього потрібно логічно структурувати рішення й викласти його у зрозумілому стилі, доступному для всіх¹⁰.

33. Кожен суддя може обрати власний стиль та побудову документа або використовувати типові зразки, якщо такі існують. КРЄС рекомендує керівним органам судової системи укласти добірку кращих практик з метою допомогти в написанні судових рішень.

b. Умотивованість

34. Судові рішення повинні бути вмотивованими¹¹. Якість судового рішення залежить головним чином від якості його вмотивованості. Належна вмотивованість є обов’язковою вимогою, якою не можна нехтувати в інтересах швидкого розгляду справи. Належна вмотивованість потребує, щоб судді мали достатньо часу на підготовку рішень.

35. Виклад мотивів прийняття рішення не лише полегшує розуміння судового рішення та сприяє визнанню сторонами його суті, а й є насамперед гарантією проти нелегітимних рішень. По-перше, виклад мотивів зобов’язує суддю дати відповідь на аргументи сторін та вказати на доводи, що лежать в

¹⁰ Слід звернутися до Висновку КРЄС № 7 (2005), особливо до пунктів 56—61.

¹¹ До числа можливих винятків належать, між іншим, рішення щодо керування розглядом справи (наприклад, відкладення слухання); несуттєві процедурні питання або питання, які не є предметом спору (рішення на користь позивача за відсутності відповідача або за взаємною згодою); рішення апеляційного суду, що залишає в силі рішення суду першої інстанції після розгляду схожих аргументів з тих самих питань; рішення присяжних та деякі рішення щодо дозволу на подання апеляції або скарги у країнах, де такий дозвіл необхідний.

основі рішення й забезпечують його законність; по-друге, це дає можливість суспільству зрозуміти, яким чином функціонує судова система.

36. Мотиви прийняття рішення повинні бути узгодженими, зрозумілими, недвозначними й несуперечливими. Вони повинні давати можливість читачеві простежити логіку мотивації, яка привела суддю до ухвалення рішення.

37. Умотивованість повинна засвідчувати дотримання суддею принципів, сформульованих Європейським судом з прав людини (а саме повага до права на захист та на справедливий суд). Коли проміжні рішення стосуються індивідуальних свобод (наприклад, дозвіл на арешт) або можуть вплинути на права осіб чи на їхнє майно (наприклад, тимчасова опіка над дитиною або превентивне накладення арешту на нерухоме майно чи на банківські рахунки), потрібен належний виклад мотивів подібного рішення.

38. При викладенні мотивів прийняття рішення слід відповісти на аргументи сторін, тобто на кожен окремий пункт вимог та аргументи захисту. Це є важливою гарантією, яка дає можливість сторонам переконатися в тому, що їхні доводи були вивчені, а отже, суддя взяв їх до уваги. Обґрунтування не повинно містити жодних образливих або критичних зауважень щодо сторін.

39. Хоча судді мають можливість, а інколи зобов'язані вчиняти певні дії з власної ініціативи, судді повинні давати відповідь лише на належні доводи, які здатні вплинути на вирішення спору.

40. Виклад мотивів прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки слід знайти відповідний баланс між стислістю та належним розумінням ухваленого рішення.

41. Обов'язок суддів викладати мотиви рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент захисту на підтримку кожної позиції захисту. Обсяг цього обов'язку може змінюватися залежно від характеру рішення. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини¹² очікуваний обсяг мотивації рішення залежить від різних доводів, наведених кожною зі сторін, а також від різних правових положень, звичаїв та доктринальних принципів, а крім того, ще й від неоднакових практик підготовки та ухвалення рішень у різних країнах. Задля дотримання принципу справедливого суду мотивація рішення повинна засвідчити, що суддя насправді вивчив усі основні питання, винесені на його чи її розгляд¹³. У випадку розгляду справи присяжними засідателями суддя у своєму зверненні до присяжних повинен чітко пояснити факти та питання, стосовно яких присяжні мають прийняти рішення.

42. З точки зору змісту судового рішення, воно повинно містити дослідження фактичних обставин та питань права, які лежать в основі спору.

¹² Див., зокрема, рішення ЄСПЛ у справах *Boldea v. Romania* від 15 лютого 2007 р., п. 29; *Van de Hurk v. the Netherlands* від 19 квітня 1994 р., п. 61.

¹³ Див., зокрема, рішення ЄСПЛ у справах *Boldea v. Romania* від 15 лютого 2007 р., п. 29; *Helle v. Finland*, 19 лютого 1997 р., п. 60.

43. Досліджуючи фактичні обставини справи, суддя може бути вимушений розглянути заперечення стосовно доказів, особливо щодо їх прийнятності. Суддя має також вирішити, наскільки вагомими є фактичні докази, які будуть, імовірно, застосовуватися при вирішенні предмета спору.

44. Аналіз правових питань пов'язаний із застосуванням норм національного, європейського¹⁴ та міжнародного права¹⁵. Мотивація повинна містити посилання на відповідні положення Конституції або норми національного, європейського чи міжнародного права. Там, де це доречно, посилання на національну, європейську або міжнародну судову практику, у тому числі на практику судів інших країн, а також посилання на юридичну літературу можуть бути корисними, а в системі загального права — суттєвими.

45. У країнах загального права рішення вищих судів, які врегульовують певне правове питання, є прецедентами і мають обов'язковий характер при врегулюванні ідентичних спорів у майбутньому. У країнах континентального права судові рішення вищих судів не мають подібних наслідків, але можуть бути значущими орієнтирами для інших судів, які стикаються з розглядом подібних справ чи питань, а також справ, у яких ідеться про важливі соціальні або правові питання. Тому виклад мотивів, після детального аналізу релевантних питань права, слід готувати з особливою ретельністю, щоб він відповідав очікуванням сторін та суспільства.

46. У багатьох випадках аналіз питань права вимагає тлумачення юридичних норм.

47. Визнаючи повноваження судді тлумачити право, слід пам'ятати також і про обов'язок судді сприяти правовій визначеності. Адже правова визначеність гарантує передбачуваність змісту та застосування юридичних норм, сприяючи тим самим забезпеченню високої якості функціонування судової системи.

48. Пам'ятаючи про цю мету, судді застосовуватимуть принципи тлумачення, прийняті як у національному, так і в міжнародному праві. У країнах загального права судді керуються відповідними прецедентами. У країнах континентального права судді враховують судову практику, особливо практику вищих судів, завданням яких є забезпечення єдності судової практики.

49. Судді повинні послідовно застосовувати закон. Однак коли суд вирішує відійти від попередньої практики, на це слід чітко вказувати в рішенні. За виняткових обставин доречним буде зазначення судом, що нове тлумачення застосовуватиметься лише з дати ухвалення відповідного рішення або з дати, вказаної в рішенні.

¹⁴ Термін «європейське право» включає доробок Ради Європи та право Європейських співтовариств.

¹⁵ Див. Висновок КРЄС № 9 (2006).

50. Кількість справ, що розглядаються в судах вищої інстанції, також здатна вплинути як на швидкість ухвалення судових рішень, так і на їхню якість. КРЕС рекомендує запроваджувати механізми, які відповідають правовим традиціям кожної країни, з метою регулювання доступу справ до цих судів.

с. Окремі думки

51. У деяких країнах судді можуть наводити свої окремі думки, які збігаються або не збігаються з позицією більшості інших суддів, які ухвалюють рішення. У таких випадках окрема думка, яка не збігається з позицією більшості, повинна бути опублікована разом із думкою більшості. У такий спосіб судді висловлюють свою повну або часткову незгоду з рішенням, ухваленим більшістю суддів, наводячи підстави для своєї незгоди або стверджуючи, що рішення, прийняте судом, може або повинно ґрунтуватися на мотивах, які відрізняються від наведених судом. Це може сприяти кращому викладу та розумінню рішення, а також розвитку права.

52. Окремі думки, що не збігаються з позицією більшості, повинні бути належним чином умотивовані, відображаючи виважену оцінку суддею фактів та права.

d. Виконання рішень

53. Будь-який присуд, що міститься в судовому рішенні або виданий на його підставі, повинен бути викладений зрозумілою й недвозначною мовою так, щоб його можна було ввести в дію або, коли йдеться про судовий наказ, виконати чи здійснити встановлену виплату.

54. Згідно з тлумаченням Європейського суду з прав людини право на справедливий суд, закріплене в статті 6 Конвенції, означає не тільки те, що судові рішення повинно бути ухвалено в розумні строки, а й те, що воно повинно бути — коли це доречно — таким, яке можна ефективно виконати на користь сторони, яка виграла справу. Дійсно, Конвенція передбачає не теоретичний захист прав людини, а має на меті гарантувати максимальну практичну ефективність цього захисту.

55. Відповідно, присуд повинен мати такі основні характеристики:

- (i) Перш за все, присуд повинен, коли це доречно, бути сформульований таким чином, щоб його можна було виконати: це означає, що рішення повинно містити резолютивну частину, в якій було б чітко, без будь-якої невизначеності або непорозуміння, викладено вирок, обов'язки чи накази, ухвалені судом. Нечітке рішення, яке можна тлумачити по-різному, підриває ефективність та надійність судового процесу.
- (ii) Присуд також повинен бути таким, щоб його можна було реалізувати в рамках відповідної системи виконання: це — шлях до його ефективного виконання. У більшості правових систем існують процедури призупинення або відстрочення виконання рішення. Призупинення або відстрочення є, безперечно, необхідними в деяких випадках. Однак їх можуть добиватися з тактичною метою, а безпідставне задоволення

клопотання про призупинення або відстрочення виконання може паралізувати судовий процес та уможливити процесуальні кроки, спрямовані на досягнення недієвості судового рішення. Щоб забезпечити ефективність правосуддя, усі країни повинні мати процедури забезпечення виконання рішень¹⁶.

56. Ухвалення судового наказу (у некримінальній справі) може виявитися даремним за відсутності простої й ефективної процедури його виконання. Важливо, щоб ця процедура контролювалася суддями, які мають можливість вирішити всі проблеми, що виникають у процесі виконання рішення, за допомогою ефективних процедур, які не повинні призводити до необґрунтованих витрат сторін.

ЧАСТИНА II. ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ

57. КРЄС підкреслює, що сутність окремих судових рішень контролюється насамперед шляхом процедур апеляції або перегляду рішень у національних судах та шляхом звернення до Європейського суду з прав людини. Держави повинні гарантувати відповідність своїх національних процедур вимогам, викладеним у рішеннях ЄСПЛ.

А. Зміст оцінювання

58. Починаючи з 1990-х років зростає усвідомлення того, що якість судових рішень не можна належним чином оцінити, ураховуючи лише їхню правову сутність. Як показано в першій частині цього Висновку, на якість судових рішень впливає якість усіх підготовчих етапів, що передують ухваленню рішень, а отже, необхідно досліджувати правову систему загалом. Більше того, якщо дивитися з позиції користувачів судових послуг, то важливою є не лише правова якість конкретного рішення у вузькому розумінні; слід приділяти увагу й іншим аспектам, таким як тривалість, прозорість та ведення судового процесу, манера спілкування судді зі сторонами та засоби звітування судової влади про свою діяльність перед суспільством.

59. КРЄС підкреслює, що будь-який метод оцінювання якості судових рішень не повинен порушувати незалежність як судової влади загалом, так і окремих суддів.

60. Оцінювання якості судових рішень повинно здійснюватися, у першу чергу, на підставі основоположних принципів Конвенції. Оцінювання не можна проводити лише у світлі міркувань економічного або управлінського характеру. Доцільність застосування економічних методів має бути добре продуманою. Роль судової влади насамперед полягає в тому, щоб застосовувати та реалізовувати норми права, і судову владу не можна оцінювати з точки зору економічної ефективності.

61. Будь-яка система оцінювання повинна бути чітко спрямована на підвищення якості судових рішень, а не бути просто бюрократичним

¹⁶ Див. Висновок КРЄС № 6 (2004), п. 130.

інструментом чи самоціллю. Оцінювання не є також інструментом зовнішнього контролю за судовою системою.

62. КРЄС нагадує, що оцінювання якості правосуддя, тобто діяльності судової системи загалом або будь-якого окремого суду чи групи судів, не слід плутати з оцінюванням професійної здатності будь-якого окремого судді, яке проводиться для інших цілей¹⁷.

63. Процедури оцінювання повинні бути спрямовані насамперед на визначення можливої потреби у внесенні змін до законодавства, зміненні чи вдосконаленні судових процедур або системи підготовки суддів і працівників апарату судів.

64. Предмет, методи та процедура оцінювання повинні бути належним чином визначеними та зрозумілими. Вони мають визначатися суддями або спільно із суддями.

65. Оцінювання повинно бути прозорим. Особисті дані або дані, які ідентифікують суддів, мають залишатися конфіденційними.

66. Оцінювання якості судових рішень не повинно спонукати суддів оцінювати факти або ухвалювати рішення по суті справ у єдиний спосіб, без урахування особливостей кожної справи.

67. При будь-якому оцінюванні судових рішень слід брати до уваги різні типи та рівні судів, різні види спорів та неоднакові навички й досвід, потрібні для вирішення цих спорів.

В. Методи оцінювання (у тому числі органи, уповноважені проводити оцінювання якості судових рішень)

68. КРЄС наголошує, що (особливо при використанні кількісних та якісних статистичних даних) бажано поєднувати різні методи оцінювання, що мають справу з різними індикаторами якості та джерелами інформації. Жодному окремому методу не слід надавати перевагу. Методи оцінювання можуть бути прийнятними, якщо вони упроваджуються з належною науковою точністю, знанням та уважністю і визначаються прозоро. Крім того, системи оцінювання не повинні ставити під сумнів легітимність судових рішень.

69. КРЄС вважає, що держави не обов'язково мають ухвалювати одну й ту саму систему оцінювання і застосовувати однаковий методологічний підхід, а також що хоча детальне коментування різних систем оцінювання якості не є метою цього Висновку, проте, виходячи з досвіду держав-членів, усе ж можливо скласти список найкращих методів.

1. Самооцінювання суддями та оцінювання іншими суб'єктами системи правосуддя

70. КРЄС підтримує оцінювання суддів іншими суддями та самооцінювання суддів. КРЄС також заохочує залучення до оцінювання осіб «ззовні» (наприклад адвокатів, прокурорів, викладачів права, громадян,

¹⁷ Див. Висновок КРЄС № 6 (2004), частина В, п. 34, та Висновок КРЄС № 10 (2007), пункти 52–56 та 78.

національних або міжнародних неурядових організацій) за умови неухильного дотримання принципу незалежності суддів. Подібне зовнішнє оцінювання, звичайно ж, не повинно використовуватися як метод дискредитації незалежності суддів або підризу довіри до судового процесу. Відправною точкою при оцінюванні судових рішень повинна бути наявність своєчасної й ефективної процедури апеляційного оскарження.

71. Суди вищої інстанції, з урахуванням власної практики, дослідження судової практики інших судів та щорічних звітів, можуть сприяти поліпшенню якості судових рішень та їхнього оцінювання. У цьому відношенні особливо важливо, щоб практика судів вищої інстанції була чіткою, несуперечливою й сталою. Суди вищої інстанції можуть також сприяти поліпшенню якості судових рішень, розробляючи рекомендації для судів нижчої інстанції, привертаючи увагу до принципів, які застосовуються згідно з наявною судовою практикою.

2. Статистичні методи

72. Кількісний статистичний метод передбачає ведення статистики на рівні суду (статистичні дані щодо кількості справ, що перебувають у провадженні, а також кількості поданих справ та справ, стосовно яких ухвалені рішення, кількості судових засідань у кожній справі, кількості скасованих судових засідань, тривалості судового провадження тощо). Обсяг виконаної судом роботи є одним із критеріїв оцінки того, наскільки система правосуддя спроможна задовольнити потреби громадян. Ця спроможність є одним з показників якості правосуддя. Цей метод аналізу характеризує діяльність суду, проте винятково цього методу недостатньо для того, щоб оцінити якість ухвалених рішень. Характер рішення залежить від особливостей змісту кожної конкретної справи. Наприклад, може бути необхідним ухвалення суддею низки взаємопов'язаних рішень у справах малозначних. Дані статистики не можуть бути точним критерієм оцінки будь-якої ситуації; їх слід завжди розглядати в конкретному контексті. Проте цей метод дає можливість оцінити, чи справи було розглянуто в належні строки, чи залишилася велика кількість нерозглянутих справ, що може слугувати обґрунтуванням для виділення додаткових ресурсів та вжиття заходів з метою зменшення кількості нерозглянутих справ.

73. Якісний статистичний метод передбачає класифікацію рішень за типом, категорією, предметом та складністю справ. Зазначений метод дає можливість порівняти складність різних типів справ задля встановлення ефективного й коректного розподілу роботи, а також визначення мінімального й максимального робочого навантаження, яке може вимагатися від суду. Одна з ознак цього методу полягає в тому, що він враховує специфіку певних категорій справ або типів питань з тим, щоб можна було зробити поправку на випадки, коли кількість рішень невелика, проте виконується значний обсяг роботи. Однак при використанні якісного статистичного оцінювання постають проблеми, пов'язані з визначенням, які

саме критерії слід брати до уваги і які саме органи компетентні встановлювати їх.

74. Невелика кількість апеляцій та кількість задоволених апеляцій можуть бути об'єктивними й відносно надійними показниками якості. Однак КРЕС підкреслює, що ані кількість апеляцій, ані частоту їх задоволення не можна вважати такими, що неодмінно відображають якість оскаржених рішень. Успішна апеляція може означати всього лише іншу оцінку складного питання суддею апеляційного суду, рішення якого теж може бути переглянуто, якби справа перейшла до суду вищої інстанції¹⁸.

3. Роль судової ради

75. Національні або міжнародні органи, що займаються оцінюванням судових рішень, повинні складатися з осіб, повністю незалежних від виконавчої влади. Для уникнення будь-якого тиску в державах, у яких існують судові ради¹⁹, саме такій раді слід доручити проведення оцінювання якості рішень. У судовій раді обробкою даних та оцінюванням якості повинні займатися відділи, не пов'язані з питаннями дисциплінарної відповідальності суддів. З цієї причини в державах, де не діють судові ради, оцінювання якості рішень має проводитися особливим органом, який має дотримуватися тих самих гарантій незалежності суддів, що й судові ради.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

- a) **До числа зовнішніх показників, від яких залежить якість судового рішення, відноситься якість законів, що приймаються законодавчими органами.** Тому важливо, щоб національні парламенти проводили оцінювання й моніторинг впливу чинного законодавства та законодавчих пропозицій на систему правосуддя.
- b) **Якість рішень залежить від виділення адекватних людських, фінансових та матеріальних ресурсів кожній судовій системі, а також від надання фінансового забезпечення кожному судді у відповідній системі.**
- c) **Якість юридичної освіти і підготовки суддів та інших представників юридичної професії має першорядне значення для забезпечення високої якості судових рішень.**
- d) **Важливо також проводити підготовку суддів щодо неюридичних питань, а також підготовку працівників апарату судів, щоб звільнити суддів від адміністративних та технічних обов'язків і дати їм можливість зосередитися на інтелектуальному аспекті ухвалення рішень.**

¹⁸ Див. Висновок КРЕС № 6 (2004), п. 36.

¹⁹ Такі судові ради повинні створюватися та функціонувати у спосіб, рекомендований КРЕС у Висновку № 10 (2007).

- e) Рівень якості судових рішень, вочевидь, є результатом **взаємодії між багатьма суб'єктами системи правосуддя.**
- f) **Професійність** судді є головною гарантією якості рішень та важливою частиною **внутрішнього середовища, що впливає на судові рішення.** Професійність передбачає високий рівень правової підготовки суддів, а також розвиток культури суддівської незалежності, етики та деонтології. Професійність вимагає від судді знання не лише правового матеріалу, а й неюридичних питань.
- g) Інші елементи внутрішнього середовища, що впливають на судові рішення, — **це процесуальне законодавство та управління справами.** Судовий процес повинен бути зрозумілим, прозорим та передбачуваним. Суддя повинен організувати та проводити судовий процес дієво й чітко. Рішення повинні ухвалюватися в розумні строки. Проте швидкість процесуального розгляду справи — це не єдиний фактор, який слід брати до уваги, оскільки судові рішення повинні забезпечувати реалізацію права на справедливий суд, суспільну злагоду та правову визначеність.
- h) Слід заохочувати суддів до використання **кращих зразків практики ведення справ,** а також до проведення консультацій з іншими суддями.
- i) **Слухання** справи в судовому засіданні повинно проводитися щоразу, коли цього вимагає практика Європейського суду з прав людини; при цьому слід дотримуватися всіх вимог Конвенції, що гарантуватиме сторонам і суспільству в цілому дотримання мінімальних стандартів щодо належним чином проведеного та справедливого судового процесу.
- j) Справедливе ведення судового процесу, правильне застосування правових принципів та оцінювання фактів по справі, а також виконання рішень є ключовими елементами, що сприяють досягненню високої якості рішень.
- k) Рішення повинні **бути зрозумілими та викладеними чіткою й простою мовою,** однак при цьому кожному судді дозволяється обирати власний стиль або використовувати моделі, типові зразки документів.
- l) КРЄС рекомендує керівним органам судової системи укласти **добірку кращих практик,** щоб допомогти судді в написанні судового рішення.
- m) **Судові рішення, як правило, повинні бути вмотивованими.** Їхня якість залежить переважно від якості мотивації. Мотивувальна частина може містити тлумачення правових принципів; при цьому завжди слід дбати про забезпечення правової визначеності та несуперечливості. Однак коли суд вирішує відійти від попередньої судової практики, у рішенні слід чітко на це вказати.
- n) КРЄС рекомендує запровадження **механізмів регулювання доступу до вищих судів,** які узгоджуються з правовими традиціями кожної країни.
- o) **Окремі думки суддів,** які не збігаються з позицією більшості, якщо вони дозволені, можуть сприяти кращому розумінню як самого рішення,

так і розвитку права. Подібні окремі думки повинні бути вмотивовані належним чином і опубліковані.

- p) Будь-який присуд, що міститься в судовому рішенні або виданий на його підставі, повинен бути викладений **зрозумілою й недвозначною мовою** так, щоб його можна було впровадити або, коли йдеться про судовий наказ, **виконати чи здійснити встановлену виплату**.
- q) КРЄС підкреслює, що **сутність індивідуальних судових рішень контролюється переважно шляхом процедур апеляції чи перегляду рішень** у національних судах та шляхом права на звернення до Європейського суду з прав людини.
- r) Коли йдеться про оцінювання якості судових рішень, **слід досліджувати правову систему загалом**. Необхідно приділяти увагу тривалості, прозорості та порядку веденню судового провадження.
- s) Оцінювання повинне проводитися на підставі основоположних принципів Конвенції. Його не можна здійснювати лише у світлі міркувань економічного або управлінського характеру.
- t) Будь-який метод оцінювання якості судових рішень не повинен призводити до втручання у незалежність судової влади загалом чи окремих суддів, не повинен бути бюрократичним інструментом або самоціллю; його не слід плутати з оцінюванням професійних якостей окремих суддів, що проводиться для інших цілей. Крім того, системи оцінювання не повинні ставити під сумнів легітимність судових рішень.
- u) Будь-яка процедура оцінювання повинна мати на меті насамперед визначення можливої потреби у внесенні змін до законодавства, змінненні або вдосконаленні судових процедур або додаткової системи підготовки суддів та працівників апарату судів.
- v) КРЄС підкреслює, що бажано **поєднувати різні методи оцінювання**. Методи оцінювання слід застосовувати з належною науковою точністю, знанням та уважністю, а також розробляти оцінювання в прозорий спосіб.
- w) КРЄС заохочує проведення оцінювання суддів іншими судьями та **самооцінювання суддів**. КРЄС також підтримує участь в оцінюванні осіб «ззовні» за умови неухильного дотримання принципу суддівської незалежності.
- x) **Суди вищої інстанції**, за допомогою власної практики, досліджень судової практики інших судів та щорічних звітів, можуть сприяти поліпшенню якості судових рішень та їхнього оцінювання; надзвичайно важливо, щоб **практика судів вищої інстанції була чіткою, несуперечливою й сталою**.
- y) Оцінювання якості рішень повинно належати до компетенції **судової ради** в державах, де вона існує, або іншого незалежного органу за умови існування таких самих гарантій незалежності суддів.